

Latvijas Ārlietu ministrijas izveidošana

Publicēts: 28.06.2021.

1918. gada novembris – 1919. gads

Silvija Križevica

(Publicēts izdevumā "Latvijas Arhīvi" 1999/4)

Pēc Latvijas Republikas proklamēšanas 1918. gada 18. novembrī Latvijas Tautas padome 19. novembra sēdē apstiprināja Pagaidu valdības ministru prezidenta Kārļa Ulmaņa sastādīto Ministru kabineta sastāvu.¹ Pagaidu valdībai – Latvijas valsts augstākajai izpildvarai – bija nekavējoties jāuzsāk valsts iestāžu sistēmas izveidošana, tā nodrošinot dažādo valsts pārvaldes nozaru, arī ārlietu vadību.

Ārlietu resors bija jārada no pašiem pamatiem, balstoties uz starptautisko praksi un ievērojot Latvijas īpašos apstākļus. Jaunajā valstī bija jāorganizē Ārlietu ministrija – Latvijas ārlietu resora centrālā iestāde, jāizveido diplomātiskās pārstāvniecības un konsulārās iestādes ārvalstīs. 1999. gada jūlijā apritēja astoņdesmit gadi, kopš izveidota Latvijas Ārlietu ministrija, kuras pamatuzdevums toreiz un arī pašlaik ir izstrādāt un realizēt valsts galvenās ārpolitiskās vadlīnijas, veidot diplomātiskos sakarus ar ārvalstīm, aizstāvēt Latvijas intereses un valstisko drošību starptautisko attiecību jomā.

Šis raksts veltīts Ārlietu ministrijas izveidošanas procesam 1918. gada beigās un 1919. gadā. Pamatojoties uz konkrētiem dokumentiem, izsekots ministrijas organizēšanas gaitai 1919. gada jūlijā, ministrijas iekārtas, t.i., struktūras un štata izstrādāšanai, departamentu un nodaļu funkciju noteikšanai, pirmo ministrijas ierēdņu iecelšanai amatos, kā arī citiem ar ministrijas izveidošanu saistītiem notikumiem un problēmām.

Par Latvijas Republikas ārlietu ministru kļuva Zigfrīds Anna Meierovics – viens no latviešu nacionālā diplomātiskā dienesta pamatlicējiem. 1918. gada augustā Z. Meierovics kā Latviešu Pagaidu nacionālās padomes² pilnvarotais pārstāvis devās uz Londonu un panāca, ka Lielbritānija 1918. gada 11. novembrī atzina Latviešu Pagaidu nacionālo padomi kā *de facto* neatkarīgu struktūru un viņu pašu par neoficiālu Latvijas Pagaidu valdības diplomātisko pārstāvi.³

Sarežģītajā situācijā 1918. gada beigās un 1919. gada sākumā, kad Latvijā vēl pastāvēja vācu okupācijas vara un, boļševistiskās Krievijas karaspēkam tuvojoties Rīgai, draudēja izveidoties vēl viena – padomju vara, Latvijas valstiskās neatkarības nosargāšana diplomātiskā ceļā bija ārpolitikas galvenais uzdevums. Tādēļ Pagaidu valdības deleģētie diplomātiskie pārstāvji un ārlietu ministrs Z. Meierovics darbojās ārvalstīs un Parīzes miera konferencē, mēģinot panākt Latvijas valsts atzīšanu *de iure*.

Ārlietu ministrijas izveides darbs faktiski netika uzsākts līdz pat 1918. gada decembra vidum. Par to liecina arī Latvijas Pagaidu valdības oficiālajā laikrakstā "Pagaidu Valdības Vēstnesis", kura pirmais numurs iznāca Rīgā 1918. gada 14. decembrī, ievietotā informācija. Tajā publicēts Ministru kabineta sastāvs, nosaucot astoņus ministrus (zemkopības un pārtikas, iekšlietu, apsardzības, skolu, tieslietu, darba un satiksmes, tirdzniecības un rūpniecības, finansu), viņu biedrus un valsts kontrolieri, kā arī norādot viņu darbavietu adresi un pieņemšanas laiku. Ārlietu ministra vārds šajā sarakstā nav iekļauts, iztrūkst arī jebkādi dati par viņa vadīto ministriju.⁴

1. att. Zigrīds Anna Meierovics – diplomāta karjeras sākumā – Latviešu Pagaidu nacionālās padomes pilnvarotais pārstāvis pirms došanās uz ārzemēm, 1918.gada jūlijs.

LVVA, 1313. f., 1. apr., 22. l., 2a. lp.

Vēlāko gadu publikācijās par Ārlietu ministrijas darbību Liepājā, uz kuriem pēc boļševiku ienākšanas Rīgā pārcēlās Tautas padome un Pagaidu valdība (1919. gada 5. janvāris – 8. jūlijs), izteikti dažādi viedokļi. Piemēram, J. Druva rakstīja: "Ārlietu ministrija hronoloģiskās ziņās ir mūsu valsts visjaunākais resors, kura noorganizēšanās sākās tikai 1919. gada jūlijā [...] Līdz tam laikam Ārlietu ministrijai piekritošos darbus veica Valsts kanceleja, bet ārlietu ministra pienākumus iekšzemē izpildīja Ministru prezidents Ulmanis."⁵ Bet pašā Ārlietu ministrijā tapušajā publikācijā teikts, ka "pirmais Ārlietu ministrijas darbības posms, no 1918. g. novembra līdz 1919. g. jūlijam, norisinājās pa lielāki daļai ārvalstīs. Liepājā atradās tikai tās Ārlietu ministrijas nodaļas, kas bija saistītas vairāk ar pārvaldes funkcijām. Īstenībā ministrijas organizācija šā vārda īstā nozīmē iesākās tikai pēc Pagaidu Valdības atgriešanās Rīgā 1919. g. jūlijā"⁶ Bet Spricis Paegle, pirmais Latvijas tirdzniecības un rūpniecības ministrs, uzsvēra, ka vācu apvērsuma dienās Liepājā 1919. gada 16. aprīlī un visā Andrieva Niedras valdības laikā (1919. gada aprīlis – jūnijs) Tautas padome un Pagaidu valdība saglabāja zināmu faktisko varu un nozīmi, pateicoties ārpolitiskajām aktivitātēm. Viņš rakstīja: "Nepārtraukti darbojās Pagaidu valdības Ārlietu ministrija visās tās zemēs, kurās jau toreiz atradās mūsu priekšstāvniecības, it īpaši pie mūsu Sabiedrotajiem."⁷

Apzinot Latvijas Valsts vēstures arhīva fondu lietas, šā raksta autorei izdevies atrast tikai dažas skopas dokumentālās liecības, kas attiecas uz Ārlietu ministrijas darbību Liepājā. Piemēram, Oskars Šēnhofs, ministrijas diplomātiskais kurjers 1920. gadā, savā personas anketā rakstīja, ka no 1919. gada 1. februāra līdz Pagaidu valdības atgriešanās brīdim Rīgā strādājis "kā sekretārs Ārlietu ministrijas lietās pie Iekšlietu ministra"⁸ Pagaidu valdības kancelejas pārvaldnieks Dāvis Rudzītis 1919. gada 1. aprīlī Liepājā apstiprinājis un Ārlietu ministrijai adresējis Pagaidu valdības 1918. gada 27. decembra sēdes protokola norakstu.⁹ Šajā sēdē tika noteikts Parīzes miera konferences delegācijas sastāvs un piešķirts kredīts tās vajadzībām. Visi pārējie Pagaidu valdības sēžu protokolu noraksti, kas glabājas šajā ministrijas lietā,¹⁰ no Valsts kancelejas¹¹ saņemti 1919. gada jūlija beigās Rīgā.

Finansu ministrija Liepājā tiešā, nepastarpinātā ceļā sarakstījās ar Latvijas pārstāvniecībām ārvalstīs,¹² tomēr dažas vēstules ir

adresētas arī Ārlietu ministrijai, lūdzot pēdējo stāties sakaros ar Vācijas sūtniecību Liepājā.[13](#) Uz tām atbildēja K. Ulmanis, parakstoties "ārlietu ministra vietā". Vēstules rakstītas uz tipogrāfijā iespīestām Ārlietu ministrijas veidlapām un reģistrētas Pagaidu valdības kancelejā.[14](#)

Jāsecina, ka Liepājas periodā Ārlietu ministrija kā centrālā valsts pārvaldes iestāde ar savām struktūrvienībām (nodaļām) un darbinieku štatu vēl netika izveidota. Valsts diplomātiskie pārstāvji un ārlietu ministrs darbojās Rietumvalstīs un Parīzes miera konferencē, bet iekšzemē ārlietu jautājumu risinājuma praktisko pusi un lietvedību nodrošināja Valsts kancelejas, kā arī citu resoru darbinieki.

Jautājums par Ārlietu ministrijas izveidošanu kļuva sevišķi aktuāls pēc Pagaidu valdības atgriešanās Rīgā. Laikraksta "Latvijas Sargs"[15](#) 12. jūlija numurā ziņots, ka agrākā prakse, kad ārlietu ministra pienākumus iekšzemē Z. Meierovica prombūtnes laikā izpildīja Ministru prezidents personīgi un tehnisko darbu veica Valsts kanceleja, izrādījies nelietderīga. Rīgā tiek organizēta īpaša Ārlietu ministrijas kanceleja, un to pārzinās īpašs Ārlietu ministrijas pārvaldnieks, kam būs balsstiesības Ministru kabineta sēdēs ārlietu ministra prombūtnes laikā.[16](#) "Latvijas Sargs" rakstīja, ka 14. jūlijā esot notikusi Ministru kabineta sēde, kurā ministru prezidentam uzdots izraudzīt ārlietu ministra vietnieku.[17](#) Šajā sakarībā jāatzīmē, ka ne Ministru kabineta 14. jūlija sēdes protokola norakstā, ko apstiprinājis D. Rudzītis, ne protokola melnrakstā minētā jautājuma izskatīšana un lēmuma pieņemšana nav fiksēta.[18](#)

Pirmais Ārlietu ministrijas kancelejas pārvaldnieks Vilis Šūmanis vēlāk atcerējās, ka 1919. gada 14. jūlijā viņš saņēmis Ministru prezidenta K. Ulmaņa aicinājumu atstāt dienestu armijā un "uzņemties ārlietu resora tehniskos organizēšanas priekšdarbus. [...] Līdz Meierovica ierašanās laikam ar nedaudziem darba biedriem bijām paspējuši savest puslīdz kārtībā ministrijas telpas, kur agrāk bij mitinājies lielnieku štābs".[19](#) Ārlietu ministrija atradās Nikolaja (tagad K. Valdemāra) ielā [3](#)[20](#)

1919. gada 23. jūlijā no Parīzes, braucot caur Londonu, Kopenhāgenu un Stokholmu, Rīgā ieradās Z. Meierovics. Tajā pašā dienā viņš piedalījās Ministru kabineta sēdē,[21](#) bet 24. jūlijā tikās ar Ministru prezidentu K. Ulmani[22](#) un sniedza plašu interviju laikrakstam "Latvijas Sargs" par Latvijas politisko stāvokli un Latvijas delegācijas darbību Parīzes miera konferencē. "Latvijas Sargs" uzsvēra, ka Z. Meierovics atgriezies dzimtenē, "lai būtu sakarā ar valdību un organizētu Ārlietu ministriju".[23](#)

1919. gada 29. jūlijā izdotajā pavēlē Nr. 1 ārlietu ministrs iecēla Vili Šūmani par Kancelejas pārvaldnieku, skaitot viņa darbību šajā amatā no 1919. gada 14. jūlija, Augustu Vaidzību par Saimniecības un budžeta nodaļas vadītāju no 24. jūlija, Jāni Lazdiņu par ministrijas vecāko sevišķu uzdevumu ierēdni no 9. jūlija un Kārli Kuškevicu par ministrijas darbvedi no 1919. gada 11. aprīļa.[24](#)

2. augustā Ārlietu ministrija sniedza oficiālu paziņojumu presē, ka ir izveidota pirmā ministrijas struktūra – Politiski diplomātiskais departaments ar ekonomiski konsulāro apakšnodaļu, kā arī Informācijas departaments un pie Kancelejas piedalītā Saimniecības nodaļa (nosaukumos saglabāts "Valdības Vēstneša" rakstības stils).[25](#) 16. augustā šim struktūrdaļām pievienojās vēl viena – Ārzemju pasu nodaļa, kas saskaņā ar Ministru kabineta lēmumu tika nodota no Iekšlietu ministrijas Ārlietu ministrijas pakļautībā.[26](#) Augustā darbs ministrijas struktūras veidošanā turpinājās. Līdz septembrim vēl uzsāka darbu Skandināvijas nodaļa, Ekonomiski konsulārā departamenta Ekonomiskā nodaļa un Konsulārā nodaļa, Informācijas departamenta Speciālo ziņu nodaļa un Preses nodaļa.[27](#)

Vienlaicīgi ar operatīvo darbu tapa arī Ārlietu ministrijai ļoti svarīgs organizatorisks dokuments, kas 1919. gada 30. augustā ar 2280. kārtas numuru adresēts Valsts kancelejai nolūkā apstiprināt ministrijas štatu.[28](#) Diemžēl nav izdevies atrast dokumentu, kas apliecinātu – vai tas tika apstiprināts, taču ministrija savā turpmākajā darbībā ir vadījies tieši no šā dokumenta pamatnostādnēm. Dokumenta uzbūve ir pārdomāta, izklāsts dinamisks un loģisks, izteiksme īsa, skaidra un viegli uztverama. Jāatzīst, ka arī šodien tas varētu būt par dokumentu izstrādāšanas un noformēšanas paraugu. Tajā formulēti ministrijas darbības mērķi un uzdevumi, izstrādāta ārlietu resora un ministrijas struktūra, noteiktas departamentu un nodaļu funkcijas, sastādīts štata saraksts, kā arī uzskaitīti ierēdņu darba samaksas sevišķie noteikumi.

Ārlietu ministrija deklarēja, ka tās galvenie uzdevumi ir:

politiski diplomātisko attiecību uzturēšana ar ārvalstu valdībām;

ārvalstu politiskās un sabiedriskās dzīves novērošana, cik tas attiecas uz Latviju;

informēt Latvijas pārstāvniecības (dokumentā lietotais termins "priekšstāvniecības") ārvalstīs un ārvalstu pārstāvniecības Latvijā tā, lai ārzemju prese saņemtu labvēlīgu informāciju;

aizsargāt Latvijas ekonomiskās intereses ārzemēs, nodibinot rūpnieciskus un tirdznieciskus sakarus;

aizstāvēt Latvijas pavalstnieku intereses ārzemēs;

nodrošināt ārzemju pavalstnieku likumīgās prasības Latvijā;

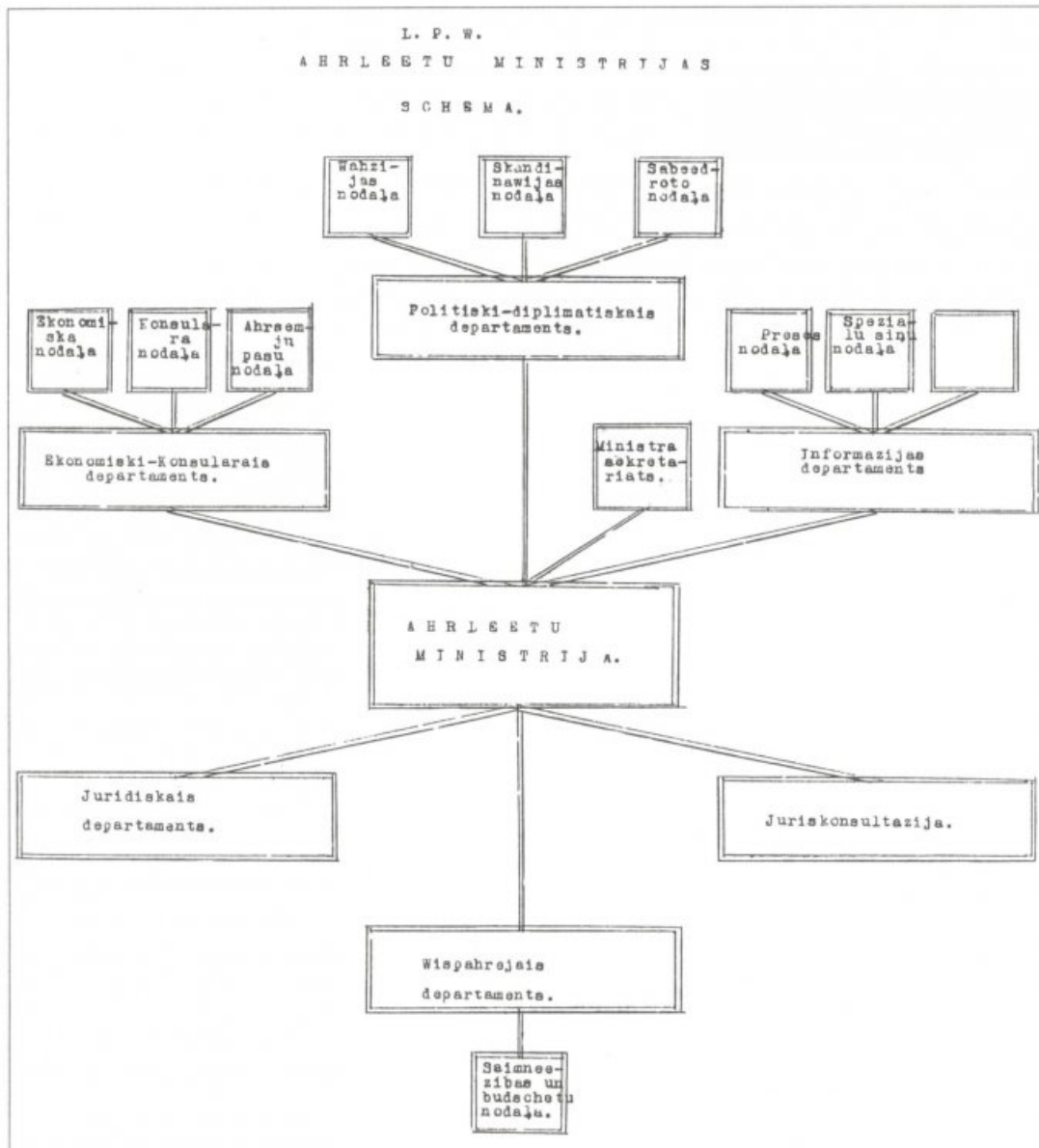
izsniegt ārzemju pasēs Latvijas pavalstniekiem, izdot pasu vīzas un uzturēšanās atļaujas (dokumentā – "uzturu zīmes") ārzemju pavalstniekiem.[29](#)

Minētajā dokumentā tika norādīts, ka Latvijas ārlietu resorā ietilpst ministrijas vadība (ministrs, ministra biedrs, padomnieki); struktūrvienības (dokumentā – "centrālās iestādes"); pārstāvniecības ārzemēs un dažādas starpresoru komisijas.[30](#) Pārstāvniecību tīklu ārvalstīs veido sūtniecības (legācijas), misijas, speciālas delegācijas un konsulārās iestādes.[31](#) Ārlietu ministrija sastāv no piecām galvenajām struktūrvienībām un deviņām tām pakļautajām nodaļām:

1. Ministrijas kanceleja un tai pakļautā Saimniecības nodaļa.
2. Politiski diplomātiskais departaments, kuram pakļauta Vācijas nodaļa, Skandināvijas un kaimiņu valstu (valstu pie Baltijas jūras) nodaļa un Sabiedroto valstu nodaļa.
3. Informācijas departaments, kuram pakļauta Speciālo ziņu nodaļa un Preses nodaļa.
4. Ekonomiski konsulārais departaments, kuram pakļauta Ekonomiskā nodaļa, Konsulārā nodaļa un Ārzemju pasu nodaļa.
5. Juriskonsultācija.[32](#)

Ārlietu ministrijas Kancelejai faktiski bija jāizpilda Vispārējā departamenta funkcijas. Tās pārziņā bija steidzamā kārtā izšķiramās vispārīgās politiskās lietas, steidzama līgumu projektu izstrādāšana kopīgi ar ārvalstu priekšstāvjiem un tiešo diplomātisko sakaru uzturēšana ar viņiem, ministra oficiālā sarakste, pilnvaru izsniegšana, dokumentu reģistrācija un arhīvs.[33](#) Saimniecības nodaļas uzdevums bija kārtot darbinieku personas lietas, atbildēt par valsts īpašumu un mantu, budžetu, finansu aprēķiniem un grāmatvedību, izskatīt un apkopot Latvijas pārstāvniecību ārvalstīs ieņēmumu un izdevumu dokumentus.[34](#)

Politiski diplomātiskā departamenta uzdevums bija veidot diplomātiskos sakarus ar ārvalstīm, būt vidutājam starp Latvijas valsts iestādēm, privātpersonām un ārvalstu pārstāvniecībām, izstrādāt politiski diplomātisko līgumu projektus un veikt pasākumus to realizācijai.[35](#) Jāpiebilst, ka Z. Meierovics uzskatīja Politiski diplomātisko departamentu par Ārlietu ministrijas *nervus rerum*.[36](#)

2. att. Ārlietu ministrijas struktūras shēma. [1919. gada septembris–oktobris]. *LVA, 2574. f., 1. apr., 8. l., 2. lp.*

Informācijas departamentam bija jāsniedz informācija ārvalstu pārstāvniecībām Latvijā un Latvijas pārstāvniecībām ārvalstīs, jāgatavo materiāli ārzemju preseī, jāievāc ministrijas darbam nepieciešamās speciālās ziņas.³⁷

Ekonomiski konsulārā departamenta Ekonomiskās nodaļas uzdevumos ietilpa sakaru uzturēšana ar ārvalstu pārstāvniecībām Latvijā un Latvijas pārstāvniecībām ārvalstīs dažādās tautas saimniecības jomās. Konsulārajai nodaļai bija jānodrošina ārlietu resora civiltiesisko un notariālo funkciju izpilde. Pasu nodaļai bija jāizsniedz Latvijas ārzemju un diplomātiskās pasas, izbraukšanas, iebraukšanas un uzturēšanās atļaujas ārzemniekiem.³⁸

Juriskonsultācijas pienākums bija izstrādāt likumu projektus, sniegt juridiskus paskaidrojumus un ziņas likumdošanas un citām valsts iestādēm, kā arī ministrijas struktūrdaļām.³⁹

Tādas bija nozīmīgākās Ārlietu ministrijas organizatoriskās uzbūves pamatnostādnes. Izstrādātā ministrijas struktūra turpmāk tika pilnveidota, nodibinot jaunas nodaļas. Politiski diplomātiskajā departamentā 1919. gada 10. novembrī darbību uzsāka arī Austrumu nodaļa,⁴⁰ bet 1. decembrī – Baltijas valstu nodaļa.⁴¹ Ārlietu ministrijas Padomes sēdē 1919. gada 5. decembrī nolēma nodibināt Bēglu un koloniju nodaļu Vispārējā departamenta pakļautībā.⁴²

Z. Meierovics nosūtīja vēstuli ministru prezidentam, lūdzot pārdēvēt ministrijas Kanceleju par Vispārējo departamentu⁴³ Ministru kabinets 1919. gada 9. decembrī iecēla V. Šūmani par Vispārējā departamenta direktoru, skaitot no 1919. gada 1. augusta.⁴⁴

Salīdzinot ministrijas 1919. gada 30. augusta struktūru ar 1920. gada 24. februārī sastādīto štata sarakstu⁴⁵ redzams, ka struktūrā izdarīti vairāki grozījumi, proti, Sabiedroto valstu nodaļa pārdēvēta par Antantes nodaļu, Austrumu nodaļa – par Slāvu valstu nodaļu, Bēgļu un koloniju nodaļa – par Koloniju, bēgļu un gūstekņu nodaļu, bet Informācijas departamentā nodibinātas divas jaunas nodaļas – Ārzemju propagandas nodaļa un Kurjeru nodaļa.

Tomēr pastāv dažas neskaidrības par Juridiskā departamenta un Juriskonsultācijas vēsturi. 1919. gada 26. novembrī tika izdota pavēle par Hermaņa Albata iecelšanu, skaitot no 15. septembra, Juridiskā departamenta direktora vietas izpildītāja amatā, uzdodot viņam pildīt arī juriskonsulta pienākumus.⁴⁶ Darbinieku uzskaites žurnālā H. Albats ir nosaukts par Juriskonsultācijas vadītāju⁴⁷ bet sarakstē ar Valsts kanceleju par juriskonsultu.⁴⁸ Par to, ka bijis iecerēts izveidot divas struktūrvienības – Juridisko departamentu un Juriskonsultāciju, liecina Ārlietu ministrijas struktūras shēma, kas, spriežot pēc struktūrvienību nosaukumiem un to skaita, attiecināma uz 1919. gada septembri–oktobri. (2. att.)⁴⁹

Pagaidu štata sarakstā maksimālais ierēdņu skaits ir 151 štata vienība, bet praktiski personālu komplektēja, ņemot vērā patieso darba daudzumu (sk. tabulu).

1. tabula

Struktūrvienības nosaukums
Paredzētais štata vienību skaits
30.08.1919. ⁵⁰
Strādājošo ierēdņu skaits
27.02.1920. ⁵¹
Valdība (ministrs, ministra biedrs, padomnieki)
4
1 (ministrs)
Vispārējais departaments
32
27
Politiski diplomātiskais departaments
27
26

Informācijas departaments
45
24
Ekonomiski konsulārais departaments
38
28
Juriskonsultācija
5
2
Kopā
151
108

1919. gada beigās Ministru kabinets deva tiesības ārlietu ministram vajadzības gadījumos uzaicināt privātas personas svarīgu speciālu uzdevumu izpildei gan Latvijā, gan ārvalstīs, maksājot līdz 30 Latvijas rubļiem⁵² dienā un sedzot komandējuma izdevumus.⁵³

Pagaidu štata saraksts tika izstrādāts, pamatojoties uz Ministru kabineta 1919. gada 11. aprīlī apstiprinātajām civilresoru ierēdņu amata kategorijām un algu likmēm⁵⁴ un 1919. gada 4. augusta lēmumu, kas noteica, ka Ārlietu ministrijas ierēdņiem – franču vai angļu valodas pratējiem – alga palielināma par 10–25 % virs noteiktajām normām.⁵⁵ Piemaksas pienācās arī ierēdņiem – ģimenes apgādniekiem. Tās bija 5–10 % apmērā no algas.⁵⁶

Šajā štata sarakstā ārlietu ministra amats ir pielīdzināts 1. ierēdņu amata kategorijai, 2. kategorijā bija 7 štata vienības (ministra biedrs, padomnieki un departamenta direktori), 3. kategorijai atbilda 63 ministrijas štata vietas, 4. kategorijai – 40 un 5. kategorijai – 40 štata vienības.

Pamatojoties uz kategorijām, noteikts, ka ministrs saņem 2000 Latvijas rubļu lielu algu mēnesī, ministra biedrs – 1500 rubļu, departamentu direktori – 900 rubļu, viņu palīgi – 800 rubļu, nodaļu vadītāji – 700 rubļu, vecākie sevišķu uzdevumu ierēdņi, ministra adjutants, 1. šķiras sekretārs, 1. šķiras diplomātiskais kurjers – 650 rubļu, 2. šķiras sekretārs, ministra sekretārs, 2. šķiras diplomātiskais kurjers – 600 rubļu, jaunākais sevišķu uzdevumu ierēdnis, darbvedis, arhivārs, aģents, grāmatvedis–kasieris – 500 rubļu, 4. un 5. kategorijas ierēdņi – no 250 līdz 450 Latvijas rubļu. 1920. gada sākumā ministrijā bija 12 darbinieku liels apkalpojošais personāls.⁵⁷

Pavēles par augstākās un vidējās kategorijas ierēdņiem izdeva ministrs, bet departamenta direktori – par zemākās kategorijas ierēdņiem un apkalpojošo personālu. Iecelšanu amatā vai pieņemšanu darbā pavēļu grāmatās fiksēja tad, kad bija pagājis 14 dienu ilgs izmēģinājuma termiņš, kas bija noteikts saskaņā ar Vispārējā departamenta un Saimniecības nodaļas 1919. gada 4. decembra apkārtrakstu.⁵⁸

1919. gada 29. jūlijā Z. Meierovics parakstīja jau minēto pirmo pavēli par pieņemšanu darbā⁵⁹ un tikko ieceltais Kancelejas pārvaldnieks V. Šūmanis tajā pašā datumā izdeva savu pirmo pavēli.⁶⁰ Tādējādi tika noformēti darbā ar atpakaļejošu datumu pirmie piecpadsmit Ārlietu ministrijas ierēdņi un darbinieki. To vidū bija ar ministra pavēli Nr. 1 ieceltie pirmie četri ierēdņi V. Šūmanis, A. Vaidzība, J. Lazdiņš, K. Kuškevics, kā arī Informācijas departamenta direktors Pauls Ašmanis, Politiski diplomātiskā departamenta nodaļas vadītājs Miķelis Sanders, ministrijas sevišķu uzdevumu ierēdnis Aleksandrs Krusbergs un ministra sekretārs Andrejs Fridenbergs.⁶¹ J. Lazdiņš ar 1. augustu tika pārcelts par Politiski diplomātiskā departamenta nodaļas vadītāju⁶² bet K. Kuškevics – par Ekonomiskās nodaļas vadītāju.⁶³ Augustā Ārlietu ministrijā sāka strādāt Speciālo ziņu nodaļas vadītājs Aleksandrs Šūlmanis,⁶⁴ Ārzemju pasu nodaļas vadītāja Anna Rudzīte⁶⁵ un Hermanis Albats – Konsulārās nodaļas vadītāja amatā.⁶⁶ Septembrī Ludvīgu Sēju iecēla par Vācijas nodaļas vadītāju,⁶⁷ novembrī Jūliju Feldmanu par Austrumu nodaļas vadītāju.⁶⁸ Decembrī Jānis Grišāns sāka vadīt ministrijas Baltijas valstu nodaļu⁶⁹ un Ēvalds Šķipsna – Koloniju, bēgļu un gūstekņu nodaļu.⁷⁰ Savukārt 1919. gada 15. decembrī Ministru kabinets iecēla zvērinātu advokātu Aurēliju Zēbergu par ārlietu ministra biedru ar tiesībām pildīt ministra vietu, pēdējam prom esot.⁷¹

Tāds bija Latvijas ārlietu resora ierēdniecības gaitu aizsākums. Pirmais ārlietu ministrs Z. Meierovics tam devis šādu novērtējumu: "Latvijas diplomātijai bija un ir jātop bez iestrādājušos ierēdņu kadra, bez norūdītu diplomātu – valstsvīru sastāva."⁷²

Par Ārlietu ministrijas ierēdņu patriotismu un labo gribu liecina viņu sabiedriskās aktivitātes. Pieaugot P. Bermonta un R. fon der Golca armijas uzbrukuma draudiem Rīgai, tika nolemts trīs mēnešus ziedot 5–10 % no algas, lai palīdzētu apgādāt Latvijas armiju ar pārtiku, apģērbu un apaviem.⁷³ Armijas apgādes komiteja darbojās no 1919. gada septembra līdz 1920. gada janvārim. Ārlietu ministrijas ierēdņi un viņu ierosmes atbalstītāji citās valstīs iestādēs pavisam kopā saziņoja armijas vajadzībām 37 741 Latvijas rubli.⁷⁴

Bermontiešiem sākot uzbrukumu Rīgai, valdības iestādes 1919. gada 10. oktobrī evakuējās uz Cēsīm. Ir saglabāties ministrijas ierēdņu un darbinieku saraksts, kurā norādīta viņu darba vai atrašanās vieta bermontiādes laikā: Rīga, Cēsis, Rēvele (tagad – Tallina), armija u.c.⁷⁵ Pēc mūsu rīcībā esošajiem datiem, no 87 ministrijas ierēdņiem 19 turpināja darbu Rīgā, viņu vidū arī 8 sievietes.⁷⁶ Ārlietu ministrijas pilnvarotais Rīgā H. Albats un Informācijas departamenta direktors P. Ašmanis Cēsīs nodrošināja sakarus un savstarpēju informācijas apmaiņu.⁷⁷ Saskaņā ar valdības noteikumiem no iesaukšanas karadienestā bija atsvabināmi Ārlietu ministrijas departamentu direktori un viņu palīgi, kancelejas pārvaldnieks, nodaļu vadītāji un visi priekšstāvji ārvalstīs.⁷⁸ Uz Ārlietu ministriju, tāpat kā visām citām valdības iestādēm, attiecās Ministru kabineta 1919. gada 10. jūlija sēdē noteiktais nepārtrauktais darba laiks no deviņiem rītā līdz trijiem pēcpusdienā.⁷⁹ Par darba laika ievērošanu un darba disciplīnu 1919. gada 25. septembrī tika izdota ministra īpaša pavēle.⁸⁰

Lai ieviestu kārtību saņemto dokumentu kustībā, tika noteikts, ka dokumenti no vienas struktūrdaļas otrai jānodod, atzīmējot to Kancelejas vispārīgajā reģistratūrā. Uz visām vēstulēm, kuras parakstīja ministrs vienpersonīgi, struktūrdaļu vadītājiem pēc pēdējā vārda tekstā tieši aiz punkta bija jāieliek pašrocīgs iniciālis. Mašīnrakstītājiem uz jebkura izpildītā drukas darba dokumenta kreisajā augšējā stūrī bija jāuzraksta personīgais iniciālis.⁸¹

Ārlietu ministrijai organizatoriski nostiprinoties, tika izstrādāta valsts resoru sadarbības kārtība ārējo sakaru jomā. 1919. gada augusta beigās Ārlietu ministrija paziņoja Tirdzniecības un rūpniecības ministrijai, ka ir nodibināts Ekonomiski konsulārais departaments, kura uzdevums ir apkopot un koordinēt visu valsts institūciju intereses un iniciatīvas ārvalstīs. Turpmāk Pagaidu valdības iestādēm nebija vairāk jāgriežas tieši pie ārzemju priekšstāvjiem Latvijā un Latvijas priekšstāvjiem ārvalstīs.⁸² Sarakste par šo jautājumu turpinājās arī 1920. gada sākumā.⁸³

1919. gada 20. septembrī Ministru kabinets pieņēma ārlietu ministra priekšlikumu un noteica, ka personas, kuras valsts iestādes piekomandē ārvalstu diplomātiskajiem priekšstāvjiem Latvijā, jāizraugās ar Ārlietu ministrijas ziņu un piekrišanu.⁸⁴ 22. decembrī tika nolemts, ka personām, kuras izbrauc uz ārzemēm valdības uzdevumā, izsniegt pilnvaras turpmāk ir tiesīga vienīgi Ārlietu ministrija. Agrāk izdotās pilnvaras uzskatāmas par atsauktām.⁸⁵

Aplūkojot Ārlietu ministrijas finansiālo nodrošinājumu, jāatzīmē, ka 1918.–1919. gadā izdevumiem nepieciešamās summas valsts pārvaldes iestādēm no valsts kases izmaksāja uz Ministru kabineta piešķirto kredītu pamata, jo nebija likumdošanas kārtībā apstiprināta valsts budžeta. 1919. gada 28. jūlijā Ministru kabinets nolēma izsniegt Ārlietu ministrijai avansu – 25 000 Latvijas rubļu "algām un tekošām vajadzībām".⁸⁶ Līdz tam laikam kredīti tika piešķirti ārlietu ministram, Latvijas pārstāvniecībām un delegācijām

ārvalstīs.

1922. gada martā Valsts kontrole izdarīja Ārlietu ministrijas kārtējo izdevumu revīziju par laikposmu no 1918. gada novembra līdz 1920. gada pirmā ceturkšņa beigām. Dati par 1918. un 1919. gadu ir trūcīgi. No valsts kases tika izmaksāti 1 170 265 Latvijas rubļi, 70 000 rubļu t.s. Domes naudā⁸⁷ un 60 Anglijas sterliņu mārciņas. Valsts kontroles grāmatvedības pārskatā norādīts, ka minētās summas izlietojis kredīta turētājs – "Ārlietu ministrija ar padotajām iestādēm", nekādu sīkāku atšifrējumu naudas izlietojumam nedodot.⁸⁸ Tas atbilda uzskaites un norēķinu stāvoklim valsts iestādēs to pirmajos darbības gados⁸⁹

1919. gada 18. novembrī, Latvijas Republikas pasludināšanas pirmajā gadadienā, Z. Meierovics, vērtējot paveikto, uzsvēra, ka "Latvijas Ārlietu ministrija ir vairāk vai mazāk noorganizēta, veic savus darbus piecos departamentos".⁹⁰ Šāda ministrijas iekārta pastāvēja līdz 1920. gada septembrim. Karā izpostītās Latvijas saimnieciskās dzīves atjaunošana bija jāsāk ar taupības budžeta pieņemšanu un stingra finansu režīma ieviešanu. Ārlietu ministrijas reorganizācijas komiteja ķērās pie ministrijas pārstrukturēšanas un budžeta izskatīšanas.⁹¹

Divdesmito gadu sākumā Ārlietu ministrija sekmīgi veica diplomātisko, politisko un informatīvo darbu, kas bija vērsts uz Latvijas valsts starptautisko juridisko atzišanu un ārējās drošības garantiju radīšanu Latvijai.

Atsauces un piezīmes

1 Latvijas Tautas padome. Satversmes sapulces izdevums. – R., 1920. – 15. lpp.

2 Latviešu Pagaidu nacionālā padome (LPNP) nodibināta 1917. gada 29. novembrī Valkā, tās Ārlietu nodaļa 1917. gada 2. decembrī Pēterburgā. 1918. gada 17. novembrī, apvienojoties LPNP un Rīgas Demokrātiskajam blokam (izveidojās 1917. gada septembrī), tiek nodibināta Tautas padome. LPNP Ārlietu nodaļa turpināja darboties līdz Latvijas valsts pasludināšanai. Sk.: *Andersons E.* Latvijas vēsture: 1914–1920. – [B. v.], 1967. – 240.–242., 252.–257., 288.–290., 319.–324. lpp.; *Feldmanis I.* Latvijas valsts: rašanās, starptautiskā atzišana un ārpolitiskās darbības galvenie virzieni (1918–1940) // Dokumenti par Latvijas valsts starptautisko atzišanu, neatkarības atjaunošanu un diplomātiskajiem sakariem: 1918–1998 / Sast. A. Sarkanis. – [Rīga], 1999. – 18.–24. lpp.

3 Latvijas Valsts vēstures arhīvs (turpmāk – LVVA), 2570. f., 3. apr., 1126. l., 3., 4. lp. Dokumenta tulkojumu no angļu valodas sk.: Dokumenti par Latvijas valsts starptautisko atzišanu .. – 61. lpp.

4 Pagaidu Valdības Vēstnesis. – 1918. – 14. (1.) dec.

5 *Druva J.* Mūsu ārpolitikas pieci gadi // Valsts pieci gadi: 1918–1923. – R., 1923. – 33. lpp.

6 [*Ārlietu ministrija*]. Ārlietu ministrija // Latvija desmit gados / Red. M. Āronš. – R., 1928. – 57. lpp.

7 *Paegle Spr.* Kā Latvijas Valsts tapa. – R., 1923. – 303. lpp.

8 LVVA, 2570. f., 14. apr., 1481. l., 2. lp.

9 Turpat, 1313. f., 1. apr., 1. l., 32. lp.

10 Turpat.

11 Pagaidu valdības kanceleja 1919. gada 11. aprīlī pārdēvēta par Valsts kanceleju. LVVA, 1307. f., 1. apr., 276. l., 53. lp.

12 Turpat, 6824. f., 3. apr., 191. l., 4., 26.–28. lp.

13 Turpat, 130., 188. lp.

14 Turpat, 192. l., 336., 352. lp.

15 Laikrakstā "Latvijas Sargs" no 1919. gada 1. februāra līdz 31. jūlijam saskaņā ar Pagaidu valdības lēmumu tika publicēti valdības ziņojumi un rīkojumi. LVVA, 1307. f., 1. apr., 277. l., 62. lp.

16 *Latv. Pr.* Latvijas Pagaidu valdība. Ārlietu ministrija // Latvijas Sargs. – 1919. –12. jūl.

17 *Latopress.* Jaunā kabineta darbība // Turpat. – 1919. – 15. jūl.

18 LVVA, 1307. f., 1. apr., 276. l., 119. lp.; 277. l., 195., 196. lp.

19 *Šūmanis V.* Zigfrīds Meierovics manās atmiņās // Z. A. Meierovics. Latvijas pirmā ārlietu ministra darbības atcerei veltīts rakstu krājums / Sakopojis E. Virza. – R., 1935. – 126. lpp.

20 Latvijas Sargs. – 1919. – 10. jūl.

21 LVVA, 1307. f., 1. apr., 277. l., 204. lp.; Latvijas Sargs. – 1919. – 24. jūl.

22 Latvijas Sargs. – 1919. – 24. jūl.

23 *Mūsu avīzes līdzstrādnieks.* Pie Latvijas ārlietu ministra // Turpat. – 1919. – 25. jūl.

24 LVVA, 2570. f., 14. apr., 1774. l., 1. lp.; Valdības Vēstnesis. – 1919. – 1. aug.

25 Valdības Vēstnesis. – 1919. – 2. aug.

26 Turpat. – 1919. – 17. aug.; LVVA, 2570. f., 14. apr., 1774. l., 6. lp.

27 LVVA, 2570. f., 14. apr., 1774. l., 1.–3. lp.

28 Turpat, 1370. f., 1. apr., 494. l., 22.–26. lp.

29 Turpat, 22. lp.

30 Turpat.

31 Turpat.

32 Turpat, 22., 23. lp.

33 Turpat, 22. lp.

34 Turpat.

35 Turpat, 23. lp.

36 Valdības Vēstnesis. – 1919. – 18. nov.

37 LVVA, 1370. f., 1. apr., 494. l., 23. lp.

38 Turpat.

39 Turpat.

40 Turpat, 2570. f., 14. apr., 1774. l., 8. lp.

41 Turpat, 13. lp.

42 Turpat, 2574. f., 1. apr., 7. l., 29. lp.; Valdības Vēstnesis. – 1919. – 13. dec.

43 LVVA, 2570. f., 14. apr., 1534. l., 362. lp.

44 Turpat, 366. lp.; Valdības Vēstnesis. – 1919. – 10. dec.

45 LVVA, 2574. f., 1. apr., 8. l., 8.–10. lp.

46 Turpat, 2570. f., 14. apr., 1774. l., 9. lp.; 22. l., 246. lp.

47 Turpat, 1813. l., 41. lp.

48 Turpat, 22. l., 251., 252. lp.

49 Turpat, 2574. f., 1. apr., 8. l., 2. lp.

50 Turpat, 1307. f., 1. apr., 494. l., 24., 25. lp.

51 Turpat, 2574. f., 1. apr., 8. l., 8.–10. lp.

52 Latvijas rublis ir valsts kases zīme, ko Latvijas Pagaidu valdība no 1919. gada aprīļa līdz 1920. gada septembrim izlaida paralēli jau apgrozībā esošajām Krievijas (cara rubļi) un Vācijas naudas zīmēm (valsts markas, ostrubļi). Sk.: *Aizsilnieks A.* Latvijas saimniecības vēsture: 1914–1945. – [B. v.], 1968. – 112.–114. lpp.; *Ducmane K., Vēciņš Ē.* Nauda Latvijā – [Rīga], 1995. – 117., 137.– 138. lpp.

53 LVVA, 1307. f., 1. apr., 276. l., 366. lp.

54 Turpat, 51. lp.

55 Valdības Vēstnesis. – 1919. – 5. aug.

56 LVVA, 1307. f., 1. apr., 494. l., 25., 26. lp.

57 Turpat, 2574. f., 1. apr., 8. l., 10. lp.

58 Turpat, 2570. f., 4. apr., 1. l., 6. lp.

59 Turpat, 14. apr., 1774. l., 1. lp.

60 Turpat, 1783. l., 1. lp.

61 Turpat, 1774. l., 1. lp.

62 Turpat.

63 Turpat, 3. lp.

64 Turpat, 2. lp.

65 Turpat, 6. lp.

66 Turpat, 22. l., 395., 451. lp.

67 Turpat, 1774. l., 5. lp.

68 Turpat, 8. lp.

69 Turpat, 13. lp.

70 Turpat, 12. lp.

71 Valdības Vēstnesis. – 1919. – 16. dec.

72 *Meierovics Z.* Latvijas ārlietu politika // Turpat. – 1919. – 18. nov.

73 Turpat. – 1919. – 4. sept.

74 Turpat. – 1920. – 20. janv.

75 LVVA, 2570. f., 2. apr., 44. l., 42.–44. lp.

76 Turpat, 1313. f., 1. apr., 24. l., 13. lp.

77 Turpat, 35.–37., 44. lp. u.c.

78 Valdības Vēstnesis. – 1919. – 30. sept.

79 LVVA, 1307. f., 1. apr., 1441. l., 2. lp.

80 Turpat, 2570. f., 14. apr., 1774. l., 5., 6. lp.

81 Turpat, 2. apr., 44. l., 2., 7., 8. lp.

82 Turpat, 6824. f., 3. apr., 25. l., 1. lp.

83 Turpat, 82. lp.

84 Valdības Vēstnesis. – 1919. – 21. sept.

85 Turpat. – 1919. – 23. dec.

86 LVVA, 1307. f., 1. apr., 276. l., 133. lp.

87 Domes nauda ir jauna parauga valsts kredītbilēte, ko Krievijas Pagaidu valdība izlaida 1917. gadā. Latvijas Pagaidu valdība no 1918. gada 28. decembra līdz 1919. gada martam t.s. Domes naudu atzina par likumīgu maksāšanas līdzekli. Sk.: *Ducmane K., Vēciņš Ē.* Nauda Latvijā – 111. lpp.; *Aizsilnieks A.* Latvijas saimniecības vēsture. – 113. lpp.

88 LVVA, 1312. f., 36. apr., 192. l., 18., 19. lp.

89 *Ivanovs B.* Valsts kontrole // Latvija desmit gados. – 368., 376.–379. lp.

90 *Meierovics Z.* Latvijas ārlietu politika // Valdības Vēstnesis. – 1919. – 18. nov.

91 LVVA, 2570. f., 2. apr., 95. l., 88.–129. lp.

<https://www.mfa.gov.lv/lv/latvijas-arlietu-ministrijas-izveidosana>